

Opetusministeriö
Anna Vuopala
Meritullinkatu 10
Helsinki

LAUSUNTO
28.5.2007

Viite: opetusministeriön lausuntopyyntö 1.3.2007, Dnro 4/670/2007

LAUSUNTO SUOMEN TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN ARVIOINNISTA JA KEHITTÄMISESTÄ

Tietoasiantuntijat ry edustaa tietopalvelualan ammattilaisia, joiden tehtävänä on oma-aloitteisesti ja toimeksiannoista hankkia ja analysoida informaatiota ja muuta aineistoa omalle organisaatiolleen ja/tai ulkopuolisille asiakkaille sekä huolehtia tämän aineiston järjestämisestä ja saavutettavuudesta. Tietopalvelutyötä tehdään yrityksissä, tutkimuslaitoksissa, julkishallinnossa ja erilaisissa kirjastoissa.

Opetusministeriön "Tekijänoikeuden suuntaviivoja" -muistiossa esitetyt visio ja tahtotila ovat yhdistyksen näkemyksen mukaan oikeat. Tietoasiantuntijat ry korostaa tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisessä aineistojen välittämiseen ja jalostamiseen liittyviä käytännön näkökulmia. Tärkeintä on se miten asiat saadaan sujumaan, ei se minkätasoisella normilla sitä säännellään.

Lausunnon esitysjärjestys noudattelee muistion rakennetta. Hakasulkeissa olevat numerot viittaavat muistion kysymyksiin.

TOIMINTAYMPÄRISTÖ (Luku 2.2.)

Tietoasiantuntija haluaa työssään toimia oikein, mutta sekava tekijänoikeuslaki ja puutteellinen sopimusoikeuden osaaminen vaikeuttavat työtä. Juristikin joutuu selaamaan tekijänoikeuslakia pitkään vastauksen löytämiseksi eri tilanteissa, koska lakitekstin sisäisten viittausten verkkoon jää helposti jumiin. Korjataanpa lainsäädäntöä joko pala kerrallaan tai yhtenä suurena hankkeena, tekstiä pitäisi voida lukea proosana eikä kuin tietokoneohjelman algoritmia.

Tietoasiantuntijalle, käytännössä siis hänen asiakkaalleen, keskeistä on sisältö. Päätöksentekijöille ratkaisevaa on myös aineiston / informaation saaminen nopeasti. Hankittavan aineiston muodon määrää käytännöllisyys: miten sisältö on helpoimmin saatavissa ja jatkokäsiteltävissä. Vaivattoman käyttöönoton kannalta tärkeintä (tekijänoikeudellisesti) on käyttöehtojen selkeys sekä lain että sopimusten tasolla ja yksinkertainen tekijänoikeuksien korvausjärjestelmä.

Tekijänoikeutta ei tule sitoa välineisiin

Suojatun aineiston “välillinen käyttö” (ks. alempana) tulisi ottaa rajoitussäännöksissä paremmin huomioon.

Välineet muuttuvat tekniikan kehittyessä, eikä säädöksiä tulisi sitoa niihin eikä myöskään teoslajeihin. Aineistojen välittämisen asiakkaille elektronisessa muodossa pitäisi olla verrattavissa valokopiointiin.

Teknologian kehityksen ansiosta paperimuotoinenkin aineisto on helposti digitalisoitavissa. Tekijänoikeussäännökset eivät saa estää tiedontarvitsijoiden mahdollisuuksia hankkia tällaista materiaalia vaivattomasti ja nopeasti.

Tekijänoikeuden rajoitukset kirjastoille

Tekijänoikeuslain ja tietoyhteiskuntadirektiivin tiukasti määritetyt tekijänoikeuden rajoitukset kirjastoille ovat entisestään lisänneet kustantajien ja tietokantatuottajien valtaa. Tieteellisten lehtien hinnat ovat nousseet tieteellisille ja erikoiskirjastoille kestävämmiksi. Kustantajilla on myös oikeudet elektronisiin versioihin ja lehtitietokantoihin, missä muodossa suuri osa artikkeleista ja lehdistä kirjastoihin hankitaan. Viime vuosina tieteelliset kirjastot kaikkialla Euroopassa ovat kustannussyistä joutuneet karsimaan aineistojaan ja luopumaan myös sarjojen arkistoinnista, johon elektronisten aineistojen käyttöehdot eivät yleensä anna lupaa. Koska kirjastot ovat kustantajien armoilla, ne tarvitsevat painostukseen valtiovallan tukea, mahdollisesti myös EU-tason säännöksiä tekijänoikeuden rajoitusten laajentamiseksi. [2]

Tekijänoikeuslain digitaalisia kopioita koskevien säännösten vuoksi myös kaukopalvelun modernisointi on mahdotonta: kirjasto ei saa lähettää suoraan asiakkaalle sähköistä kopiota, esimerkiksi paperista pdf-muotoon skannattua artikkelia. [2]

Tekijänoikeusjärjestelmän uudistuksissa olisi tärkeää häivyttää lain ja direktiivin rajoituksissa mainittujen aineiston käyttäjien (jota muistion alkeisarvoketjussa kutsutaan kuluttajaksi) roolien eroja. Sama henkilö voi tehdä väitöskirjaa yrityksen palveluksessa ja sivutoimenaan käydä opettamassa erikoisalaansa. Hankkiessaan esimerkiksi alansa lehtiartikkeleita hän luonnollisesti hyödyntää samoja aineistoja paitsi henkilökohtaiseen tutkimukseensa myös yrityksensä hyväksi ja opetustoiminnassaan. Rajanveto yksityisen käytön, tutkimus- ja opetuskäytön ja käytön elinkeino toiminnassa välille ei useinkaan ole mielekäs.

Tällaiset tiedonsaannin ongelmat haittaavat sekä tutkimusyhteisön toimintaa että Suomen elinkeinoelämää, joka käyttää tieteellisten kirjastojen palveluja varsin paljon.

Sammuminen ja tekniset suojakeinot

Tekijänoikeuden yhteisönlaajuinen sammuminen on tuonut jonkin verran ongelmia. Nyt yksityinen ihminen voi helposti ja laillisesti Internetin kautta tilata ja hankkia aineistoa (tai muuta tavaraa) ETA-alueen ulkopuoleltakin, mutta kirjastot, yritykset ja jälleenmyyjät joutuvat hankkimaan luvat ja lisenssit itse, mikä on usein hankalaa. Tällä voi olla haitallisia vaikutuksia erityisesti tutkijoihin, joiden tutkimuskohde on spesifi ja harvinainen. [3]

Teknisten ja hallinnollisten suojakeinojen työssä välttämättömälle kopioinnille (esim. varmuuskopioinnille ja ohjelmistojen uudelleen asentamiselle) aiheuttamat ongelmat

poistunevat itsestään, kun tarpeettomat suojaukset osoittautuvat liiketaloudellisesti kannattamattomiksi ja tarpeelliset suojaukset kehittyvät toimivammiksi. [23-24, 67-68]

Vaikeasti saatava tieto jää käyttämättä

Markkinavetoisuus maailman kehityksessä aiheuttaa tieteelle ja tiedon välittymiselle vakavan uhan: marginaaliset tutkimukset ja tietoaaineistot eri puolilla maailmaa jäävät taloudellisesti kannattamattomina julkaisematta tai leviämättä. Myös "orpojen teosten" vuoksi materiaalia jää hyödyntämättä ja julkistamatta.

Elinkeinoelämässä, julkishallinnossa ja jossain määrin tutkimustyössäkin informaatio ja aineistot hankitaan sieltä mistä ne nopeimmin, vaivattomimmin ja edullisimmin saadaan. Vaikeasti hankittava, kallis tai kätkössä oleva aineisto jää siten hankkimatta. Ajan mittaan tämä vinouttaa tutkimustuloksia ja päätöksenteon pohjana olevaa taustatietoa.

LÄHTÖKOHTIA JA ASIAKYSYMYKSIÄ (luvut 2.4. ja 2.5.)

“Välillinen käyttö”

Muistion kuvaamassa tekijänoikeuden alkeisarvoketjussa kirjasto- ja tietopalvelutoiminta ei näy. Tietoammattilainen ei ole oikeuksien käyttäjä siinä mielessä kuin kustantaja, tietokantatuottaja tai tv-yhtiö, joista parempi termi on oikeudenhaltija tai oikeudenhaltijan edustaja. Hän ei itse ole myöskään loppukäyttäjä, vaan hän hankkii aineistoa monesta lähteestä, analysoi ja jalostaakin hankkimaansa aineistoa jakaakseen sitä edelleen. Kirjasto-, tietopalvelu- ja tiedonvälitystyössä työskentelevät ovat pääasiassa informaation ja aineiston välittäjiä. Heidän asiakkaansa eivät ole kuluttajia sanan yleiskielisessä merkityksessä, vaan he ovat käyttäjiä.

Tyypillinen organisaation sisäinen jakelukanava on intranet. Sinne halutaan sijoittaa niin uutis- tai mediaseurantakatsaukset kuin kopioita muista kiinnostavista aineistoista, jotta ne ovat nopeasti kaikkien työntekijöiden, joita voi olla tuhansia eri puolilla maata tai maailmaa, saatavilla. Tällainen tiedonvälitys palvelee yrityksen kilpailukykyä ja parantaa toimintaa. Lupien hankkiminen tekijöiltä tällaisen aineiston ja siitä tehtyjen koosteiden levittämiseen organisaation sisällä (paperilla tai sähköisesti) on kuitenkin vaivalloista.

“Kaupallinen hyödyntäminen” v. sisällön hyödyntäminen

Tekijänoikeuskorvaukset mainituntyyppisessä organisaation käyttöön tulevassa kopioinnissa, jonka tarkoitus ei ole kaupata kopioitua aineistoa vaan omaksua sisältöjä, tulee hoitaa jollakin kollektiivisella tavalla. Hyvitysmaksua tai vastaavaa voitaisiin kerätä yrityksiltä ja muilta organisaatioilta esimerkiksi niiden koon perusteella (liikevaihdon ja/tai henkilöstömäärän mukaan).

Suomen hyvitysmaksu- ja sopimuslisensijärjestelmä toimivat kohtalaisen hyvin, ja niitä kannattaa kehittää edelleen. Tietoasiantuntijat ry katsoo, että yhteistyötä eri maiden kollektiivihallinnointia harjoittavien tekijänoikeusjärjestöjen välillä tulee tehostaa, mutta EU-valtioiden erilaisten järjestelmien liian riipeä harmonisointi johtaisi niin tekijöiden kuin kuluttajien kannalta huonoon tulokseen. [35, 43]

“Implied licence”

Tekijänoikeuden moraaliset oikeudet tulee säilyttää lähtökohtaisina. Oikeudenhaltijoita tulisi valistaa ja rohkaista käyttämään avoimia lisenssejä (esim. Creative Commons) tai muulla tavoin merkitsemään millaisin ehdoin heidän luomaansa aineistoa saa hyödyntää.

Oikeudenhaltijan tulee voida myös ilmoittaa luopuvansa kaikista moraalisisista ja taloudellisista tekijänoikeuksistaan, mutta tällaisesta tulee tekijöitä kuitenkin varoittaa. Viranomaisten roolina olisi antaa tähän liittyvää neuvontaa ja ohjausta esimerkiksi verkkosivuilla, esittein ja messutapahtumissa. [75-81]

Järkevä oletama on, että Internetin maksuttomilla ja käyttäjätunnistusta edellyttämättömillä sivuilla oleva aineisto, tietoammattilaisten näkökulmasta lähinnä sen sisältö, on tarkoitettu käytettäväksi (implied licence). Tässäkin yhteydessä korostuu käsitteen “kaupallinen käyttö” ongelmallisuus. [58-61]

Muistiossa esitetyt käsitykset linkityksestä vastaavat pääosin Tietoasiantuntijat ry:n näkemyksiä. Linkit, varsinkin indeksoidut linkkilistat ja varsinaiset virtuaalikirjastot, ovat merkittävä tiedonsaantikanava. Tekijänoikeudellisesti linkityksen tulee pysyä vapaana [56, 92-93].

Orvot teokset

Valtava määrä valokuvia ja muuta merkittävää aineistoa jää arkistoihin pimentoon ja siten hyödyntämättä, koska tekijää ei tiedetä eikä lupaa käyttöön ja julkistamiseen näin voida hankkia. Tekijänoikeusjärjestelmässä on kehitettävä sopimus- ja maksumalli, jolla tällaiset aineistot saadaan vaivattomasti hyödynnettäväksi. [84-86]

TIETOASIAANTUNTIJAT RY:N EHDOTUKSIA OPETUSMINISTERIÖLLE

*Opetusministeriö yhdessä muiden ministeriöiden kanssa ottaa EU-tasolla esiin sen, että tieteellisten aikakausjulkaisujen kustantajien ja tietokantatuottajien määrävän markkina-aseman väärinkäyttöön on puututtava.

*Opetusministeriö ohjeistaa tutkimusrahoittajia huolehtimaan myös tutkimustulosten julkaisemisesta avoimesti ja nopeasti sekä pyrkii kaikilla tasoilla kannustamaan myös taloudellisesti tuottamattoman mutta mielekkään tutkimuksen tekemistä (mm. erilaiset tilastot, harvinaisten kielten kirjat, perustutkimus).

* Opetusministeriö ryhtyy säädöstasolla toimiin tekijänoikeuden rajoitusten laventamiseksi.

* Opetusministeriö ajaa uudelleen EU-tasolla kansainvälistä sammumista, kun tietoyhteiskuntadirektiiviä aletaan korjata.

* Lisäksi säädöstasolla tulisi määritellä mitä aineistojen “kaupallinen käyttö” tarkoittaa. Artikkelin, uutisen, dokumentin tai muun haetun aineiston käyttö, josta hyödynnetään sen sisältämä informaatio, tulisi elinkeinoelämässä rinnastaa “yksityiseen käyttöön”. Organisaatio ei käytä tekijänoikeudella suojattua ilmaisua taloudellisen hyödyn saavuttamiseen vaan aineiston sisältämää informaatiota tai ideoita päätöksenteon tukena. Tekijöille maksettava korvaus voitaisiin hoitaa kollektiivisella järjestelmällä.

* Opetusministeriö luo oppilaitosten aineistoihin pelisäännöt; erityisesti pitäisi tekijät tai oikeudenhaltijat velvoittaa merkitsemään hengentuotteeseensa sen käyttöehdot.

* Aineistojen välittäjille sopimuslisenssit ja muut kollektiiviset sopimukset ovat osoittautuneet käytännöllisiksi, ja ne pitäisi ulottaa koskemaan elektronisia aineistoja. Ongelmia aiheuttaa toisinaan se, että tekijöillä ei ole oikeutta sopia teostensa käytöstä ohi kollektiivisen järjestelyn.

Helsingissä ____/____/____

Tietoasiantuntijat ry:n hallituksen puolesta

Silja Rekoma
puheenjohtaja